

PAPER DETAILS

TITLE: Aydın İli Bozdoğan İlçesi Alamut Köyü Alevlerinde Yatır Ziyareti -Madran Baba Örneği-

AUTHORS: Fatih Topaloglu

PAGES: 67-93

ORIGINAL PDF URL: <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/63738>

AYDIN İLİ BOZDOĞAN İLÇESİ ALAMUT KÖYÜ ALEVİLERİNDE YATIR ZİYARETİ -MADRAN BABA ÖRNEĞİ-

Fatih TOPALOĞLU*

Özet

Makalemizde Aydın ili Bozdoğan ilçesi Alamut Köyü Alevilerinin yatır ziyaretleri konu edilmektedir. Girişte yatır ve buna ilişkin olarak sıklıkla kullanılan türbe kavramı üzerinde durulmaktadır. Birinci bölümde, Alamut Köyünün konumu ve demografik yapısı hakkında bilgiler verildikten sonra köyün ve köyde yaşayan Alevilerin bu bölgedeki tarihçesi anlatılmaktadır. İkinci bölümde, asıl konumuz olan Alamut Köyü Alevilerinin Madran Baba yatırını ziyareti, adap, erkân, inançlar ve adetler bağlamlarında ele alınmaktadır. Bu kısımda ayrıca yatır hakkında anlatılan bazı efsanelere de yer verilmiştir. Sonuç kısmında ise Madran Baba yatır ve Alamut Alevilerinde yatır ziyareti üzerine düşüncelerimiz yer almaktadır.

Anahtar kelimeler: Alevi, Yatır, Madran Baba, Bozdoğan, Alamut.

Abstract

The Visit of Alawites of Alamut Village in Bozdogan, Aydın to The Yatirs (The Example of Madran Baba)

This article deals with the visiting yatirs, publicly believed that a place or grave of a holy man, of Alawites in Alamut Village in Bozdogan, Aydın. In introduction part, I focus on the concept of yatır and tomb, which is used frequently related to this word. Chapter I talks about the geographic position and demographic structure of Alamut Village and then the history of the village and Alawites of the village in this region. Chapter II deals with these Alawites' visit to the yatır of Madran Baba in terms of customs, rules, beliefs, and traditions. In this Chapter, it is also mentioned some of the legends told about the yatır. Finally, I conclude my thoughts and opinions on the yatır of Madran Baba and the visit of Alawits of Alamut to this yatır in Conclusion part.

Key Words: Alawite, Yatir, Madran Baba, Bozdogan, Alamut.

Giriş

Yatır kelimesi sözlükte dede, ermiş, doğaüstü gücü bulunduğu ve insanlara yardım ettiği inanan ölüm, evliya veya bunların mezarı şeklinde tanımlanmaktadır.¹ Terim olarak ise yatır, insanların

* Dr., Dokuz Eylül Ün. İlahiyat Fak. İslam Mezhepleri Tarihi Anabilim Dalı.
fatihtopaloglu74@hotmail.com

¹ *Türkçe Sözlük*, Türk Dil Kurumu Yayınları, Sekizinci Baskı, Ankara 1998, II, 2409; ayrıca bkz: <http://tdkterim.gov.tr/bts/> yatır maddesi, 16.07.2012.

dini duygularla belirli zamanlarda ziyaret ettikleri, yatan kişinin şefaatinin ve çeşitli hususlarda yardımını bekledikleri, dileklerinin yerine gelmesi ümidiyle kendilerine kurbanlar adadıkları, ziyaret sırasında farklı gelenek ve uygulamaların da cereyan ettiği mezarlar olarak ifade etmek mümkündür. Yatırlar belirli bir plan tarzı olmayan ve taş, tuğla gibi malzemelerin özensiz biçimde örülmesiyle meydana gelen, genellikle etrafları ve üstleri açık yapılardır. Duvarlar ve mezar üzerinde süslemelere ise genellikle rastlanmaz.

Anadolu'nun çeşitli yerlerinde Alevi köylüleri, bazılarının kim olduğu bilinen ocak büyükleri ya da genellikle kim olduğu bilinmemekle birlikte Alevi büyüğü veya Anadolu Eren'i kabul edilen kişilerin yatırlarını ziyaret edip adaklarını yerine getirmektedirler.² Çünkü Alevilikte yatırların ve evliya zatların mezarlarını ziyaret etmenin büyük önemi vardır. Bu nedenle Alevilerin yaşadığı bölgelerde hemen her bir yüksek tepede veya dağda bir yatır bulunmaktadır. Tepe veya dağların isimleri de genellikle bu kişilere izafe edilmiştir. Yatırların bulunduğu tepeler, kayalar veya kaynaklar kutsaldır. Buraları her türlü felakete karşı bir sığınma yeridir. İbadet, niyaz, namaz erenlerin şefaatine nail olmak için yapılır. Yatırlar sadece Aleviler tarafından değil aynı zamanda Sünniler vb. mezhep mensuplarınca da ziyaretgâh haline getirilmiş ve yatır ziyareti hemen hemen tüm Türkiye'de bir gelenek olarak halkımızın dini yaşantısında yerini almıştır.³ Bunun tipik bir örneği de Aydın ili Bozdoğan ilçesine bağlı Alamut Köyü Alevilerinde görülmektedir. Bu sebeple makalemizde, Alamut Köyü Alevilerinin yatır ziyareti geleneğini, en çok ziyaret ettikleri ve önem verdikleri Madran Baba yatırını örneklemine ele almayı amaçladık.

Asıl konumuza geçmeden önce bu noktada yatır ve türbe kavramlarıyla ilgili bir düşüncemizi de belirtmek isteriz. Gördüğümüz

² Birdoğan, Nejat, *Anadolu ve Balkanlarda Alevi Yerleşmesi*, Mozaik Yayınları, İkinci Baskı, İstanbul 1995, s. 178. Yusuf Ziya Yörükkan, "eren", "yatır" gibi kavramların eski Şamanizm'den kalma olduğunu belirtmektedir. Yörükkan, Yusuf Ziya, *Müslümanlıktan Evvel Türk Dinleri Şamanizm*, Haz. Turhan Yörükkan, Ötüken Yayınları, İstanbul 2006, s. 99.

³ Yörükkan, Yusuf Ziya, *Anadolu'da Aleviler ve Tahtacılar*, Haz. Turhan Yörükkan, Kültür Bakanlığı Yayınları, İkinci Baskı, Ankara 2002, s. 65; *Müslümanlıktan Evvel Türk Dinleri*, s. 85-86.

kadarıyla halk inançlarıyla ilgili araştırmalarda yatır ve türbe kelimeleri genellikle birbirlerinin yerine kullanılmaktadır.⁴ Türbe kelimesi sözlükte genellikle ünlü bir kimse için yaptırılan, içinde o kimsenin ya da din ve devlet büyüklerinin mezarlarının bulunduğu yapıyı ifade etmektedir.⁵ Toprağa verilen veya mumyalanan cesetleri korumak, metfun şahsın anısını ebedileştirmek amacıyla yapılan ve İslam dünyasında Türkler tarafından yaygınlaştırılan türbeler geçmişten günümüze genellikle belirli mimari plan tarzlarına uygun olarak inşa edilmiş olup, cenazelik, ziyaret veya dua odası gibi bölümlerden oluşmakta, bu bölümlerde de temsili sanduka, mihrap gibi yapılar bulunmaktadır. Bazen türbelerin katlı olduğu da görülmektedir. Anadolu Selçuklu Türbelerinde olduğu gibi yapıların iç ve dış mekânlarında taş, tuğla, çini, alçı gibi malzemelerin kullanıldığı geometrik şekiller, motifler ve yazıların yer aldığı süslemeler de bulunur.⁶

Fonksiyonları bakımından benzerlikleri olsa da yukarıda ifade ettiğimiz üzere yatırlar ve türbeler özellikle yapı tarzları açısından birbirinden farklıdır. Diğer taraftan yatırlarda metfun kişilerin kimler olduğu genellikle belirsizdir. Oysaki Selçuklu ve Osmanlı türbelerinde olduğu gibi⁷ türbelerde metfun kişilerin kim olduğunu türbenin kitabesinden öğrenmek mümkündür. Dolayısıyla her iki kavramın birbiri yerine kullanılmasının doğru olmadığı kanaatindeyiz.

⁴ Bkz: Duymaz, Ali, “Balıkesir ve Çevresindeki Yatırları Fonksiyonları Açısından Bir Değerlendirme”, Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, Cilt 3, Sayı 4, Balıkesir 2000, 337-354; Ölmez, Filiz Nurhan-Şirin Gökmen, “İsparta İl Merkezinde Bulunan Türbeler”, Bilig Türk Dünyası Sosyal Bilimler Dergisi, Güz/Sayı 35, Ankara 2005, s. 71-103; Köse, Ali-Ali Ayten, *Türbeler Popüler Dindarlığın Durakları*, Timaş Yayınları, İstanbul 2010, s. 14 vd.; Özdemir, Nazife, “Çorum İl Merkezine Bağlı Üçköy’deki Bazı Türbe ve Yatırlar Üzerine Derleme ve Değerlendirmeler”, Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Araştırma Dergisi, Ankara 2005, Cilt 11, Sayı 33, s. 385-394.

⁵ *Türkçe Sözlük*, II, 2265; ayrıca bkz: <http://tdkterim.gov.tr/bts/> türbe madde-si, 16.07.2012.

⁶ Önkol, Hakkı, *Anadolu Selçuklu Türbeleri*, Atatürk Kültür Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Yayınları, Ankara 1996, s. 1; “Klasik Devir Osmanlı Türbelerinin Plan Özellikleri”, Dokuz Eylül Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, Sayı 4, İzmir 1987, s. 51-71; “Tire Türbeleri”, Dokuz Eylül Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, Sayı 6, İzmir 1989, s. 220-222.

⁷ Önkol, Hakkı, “Osmanlı Türbelerinin Kitabeleri Hakkında”, Dokuz Eylül Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, Sayı 6, İzmir 1989, s. 309 vd.

Alamut Köyü ve Alevilerinin Tarihçesi

Makalemizin konusunu teşkil eden Alamut⁸ Köyü, Aydın ili Bozdoğan ilçesine bağlı, ilçenin kuzeyinde, Bozdoğan'a 19, Nazilli'ye 16, Aydın'a 55 km mesafede bulunan geçimini ağırlıklı olarak tarım ve hayvancılıktan sağlayan ve birçok Anadolu köyüne nispetle gelişmişlik düzeyinin yüksek olduğu bir yerleşim birimidir.⁹ Köyün bağlı bulunduğu Bozdoğan ilçesinin nüfusu 2011 verilerine göre merkezde 9788 köyleriyle birlikte toplamda 35345'tir.¹⁰ Bozdoğan ilçesinde olduğu gibi¹¹ Alamut da dışarıya oldukça göç veren bir köydür.

⁸⁸ Alamut kelimesinin anlamı konusunda araştırmacılar arasında çok değişik iddialar öne sürülmektedir. Detaylı bilgi için bkz. Sepetcioğlu, Tuncay Ercan, "Bir Cumhuriyet Köyü: Bozdoğan Alamut Köyünün Dünü ve Bugünü Üzerine Bir Deneme", *Bozdoğan*, Haz. Sabri Sürgevil, Lamineks Matbaacılık, İzmir 2010, II, 331-332. Asıl konumuz olmadığından bu kelimenin terminolojisine girmiyoruz ancak kanaatimiz odur ki köye isim olan Alamut kelimesi, 1046 (veya 1053)-1124 yılları arasında İran'da yaşayan ve Nizari İsmaililerinin liderliğini yapan Hasan Sabbah'ın, günümüzde kalıntıları İran'ın Kazvin şehri yakınlarında olan ve özellikle Selçuklulara karşı mücadelesini yürüttüğü müstahkem kalesinden gelmektedir. Bkz. Kadiyani, Abbas, *Ferheng-i Cami-i Tarih-i İran*, İntişarat-ı Aron, Dördüncü Baskı, Tahran 1381, I, 130; Özaydın, Abdülkerim, "Hasan Sabbah" maddesi, Diyanet İslam Ansiklopedisi, İstanbul 1997, XVI, 347-350. Kendilerinin Alamut ismi konusunda detaylı bir bilgileri yoktur. Ayrıca Alamut Alevilerinin Şia'nın İsmailiye koluyla doğrudan veya dolaylı bir bağı da yoktur. Bilakis Hz. Ali ve Ehl-i Beyt'ine sevgi ve saygı hususu ortak olmakla birlikte ibadetler ve muamelelerde önemli farklılıkları olduğunu belirterek İran Şiiliği ile aralarına ciddi bir mesafe koymaktadırlar. Benzer görüşler Aydın'a bağlı Yılmazköy, Söke'ye bağlı Sofular Köyü, Muğla'nın Ortaca ilçesine bağlı Kemaliye Köyü Alevilerinde de vardır. Türkdoğan'a göre Alevilerdeki Şii karşıtlığı genel olarak ortak bir tavidir ve bunun temel nedeni, İran Şiası'nın şeriatı temsil etmesi ve mezhebi ideolojiye dönüştürmesidir. Türkdoğan, Orhan, *Alevi Bektaşî Kimliği*, Timaş Yayınları, İkinci Baskı, İstanbul 1995, s. 56-57, 91, 116, 121, 125; ayrıca Şiilik ile Anadolu Aleviliği arasındaki benzerlik ve farklılıklar hususunda detaylı bilgi için bkz. Fırlalı, Ethem Ruhi, *Günümüz İslam Mezhepleri*, İzmir İlahiyat Vakfı Yayınları, İkinci Baskı, İzmir 2011, s. 545; Yörükcan, *Anadolu'da Aleviler ve Tahtacılar*, s. 445-451, 463-465.

⁹ Türkdoğan, *Alevi Bektaşî Kimliği*, s. 116.

¹⁰ http://rapor.tuik.gov.tr/reports/rwservlet?adnksdb2&ENVID=adnksdb2Env&re-port=wa_turkiye_ilce_koy_sehir.RDF&p_il1=9&p_ilce1=1206&p_kod=2&p_yil=2011&p_dil=1&desformat=html , 27.06.2012.

¹¹ Bozdoğan ilçesi nüfusunun 1890-91 yıllarında merkezde (744 hanede) 3285, köyleriyle birlikte toplamda 27780 kişi olduğuna bakılırsa günümüze kadar

1960-70'li yıllarda Almanya'ya işçi olarak gidenlerin sayısı az değildir. Böylece, kurulduğunda 40 hanede 600-700 kişi olan¹² köy nüfusu 1995'te 1800'lerde iken¹³ 2011 yılı itibarıyla 1273 olarak tespit edilmiştir.¹⁴

Alamut Köyü Alevilerinin ileri gelenlerinden Hulki Kulakoğlu'nun verdiği bilgilere göre Alamut Alevilerinin kökü, Tahtacıların da bağlı olduğu Yanyatır ocağı Eseli oymağından gelmektedir. Bazen bu ocağa Çaylak adı da verilmektedir. Eseli oymağının bir kısmı, zamanında ayrılmış ve Üsküdar oymağını oluşturmuş. Alamut Alevileri kendilerini Tahtacı olarak da isimlendirmekte ve Çepnilerle ocak bağlantılarının bulunmadığını belirtmektedirler. Bu sebeple yöredeki Alevilere, Sünnilerce de Tahtacı ismi verilmektedir Öte yandan Kulakoğlu, Cem ayinlerini yöneten bağlı bulundukları Alevi Dedesinin de İzmir Narlıdere'de mukim olduğunu ilave etmektedir.¹⁵

Besim Atalay, Alevi boylarından Tahtacıların Çukurova'dan İzmir'e kadar uzanan özellikle Türkiye'nin güney bölgelerinde yaşadıklarını ifade etmektedir.¹⁶ Anadolu'daki Alevi ocaklarından Türkmen kökenlilerinin en büyüklerinden olan Tahtacılar hakkındaki tarihsel bilgiler fazlaca parçalıdır. İzmir-Narlıdere bölgesindeki en büyük Tahtacı ocağının geleneksel adı yukarıda sözünü ettiğimiz gibi "Yanyatır Oğulları"dır. Yanyatır Oğullarına göre türedikleri Türk boyunun adı "Çobanlı Oymağı"dır. Bir rivayete göre de Nacar aşire-

ne denli göç verdiği daha açık bir şekilde anlaşılacaktır. Bkz. Cavid, İbrahim, *Aydın Vilayet Salnamesi R. 1307-H. 1308*, Haz. Murat Babuçoğlu-Cengiz Eroğlu-Abdülkerim Şahin, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 2010, s. 457.

¹² Kaynak Kişi: Hulki KULAKOĞLU (d. 1935), Alamut Köyü, Bozdoğan/AYDIN (Görüşme Tarihi: Ağustos 2003). Alamut köyü Alevilerinin aydın ve ileri gelen kişilerinden olan Kulakoğlu, 1961-1967 ve 1972-1977 yılları arasında köyde muhtarlık da yapmıştır.

¹³ Türkdoğan, *Alevi Bektaşî Kimliği*, s. 116.

¹⁴ http://rapor.tuik.gov.tr/reports/rwservlet?adnksdb2&ENVID=adnksdb2Env&re-port=wa_idari_yapi_10sonrasi.RDF&p_il1=9&p_yil=2011&p_dil=1&desformat=html, 27.06.2012.

¹⁵ Kaynak Kişi: Hulki KULAKOĞLU (d. 1935), Alamut Köyü, Bozdoğan/AYDIN (Görüşme Tarihi: Ağustos 2003); Türkdoğan, *Alevi Bektaşî Kimliği*, s. 116, 117; ayrıca bkz. Yörükkan, *Anadolu'da Aleviler ve Tahtacılar*, s. 155.

¹⁶ Atalay, Besim, *Bektaşîlik ve Edebiyatı*, Matbaa-yı Amire, İstanbul 1340, s. 5.

tindendirler. Horasan'dan Çukurova'ya kadar gelerek Adana, Mersin, Antalya, Isparta, Burdur yoluyla Muğla, Aydın ve tüm Ege'ye yayılmışlardır. Manisa-Hif Dağı (Kemalpaşa) ve Kızılüzüm bölgelerinde kereste işleriyle uğraşarak göçebe yaşamını sürdürmüşlerdir.¹⁷

Bir başka rivayete göre ise Horasan'dan önce Basra'ya sonra Bağdat ve Musul üzerinden Mardin ve Maraş yoluyla Adana'ya gelen Yanyatıroğullarının atalarından İbrahim Sami, Güvercinlik'te, Durhasan Dede de Ceyhan'ın Durhasandede Köyünde¹⁸ metfundur. Daha sonra Adana Beyinin baskısıyla Yanyatıroğulları Ege Bölgesine doğru kaymışlardır. Durhasan Dede'nin oğullarından Kürklü Hasan Efendi İzmir'in Kemalpaşa İlçesi Kızılüzüm Köyünde, Kürklü Hasan Efendi'nin oğlu Hızır Efendi de İzmir'in Narlıdere İlçesinde aile mezarlığında metfundurlar.¹⁹ Yörükân da Yanyatır ocağına mensup dedelerin verdiği bilgilere dayanarak Tahtacıların aslında Bağdat üzerinden Türkiye'nin güneyine gelip yerleştiklerini, uzun zaman Çukurova bölgesinde yaşadıklarını belirtir.²⁰

Alamut Alevilerinin bölgedeki ilk yerleşim yeri, Madran²¹ Baba dağının kuzeydoğu yamacında yer alan yaklaşık 1500 mt rakımlı

¹⁷ Birdoğan, *Anadolu ve Balkanlarda Alevi Yerleşmesi*, s. 93-94. (Rıza Yetişen, *Tahtacı Aşiretleri*, İzmir 1986'dan naklen.)

¹⁸ Durhasandede, Adana ili Ceyhan ilçesinin güneybatısında, merkeze 22,5 km uzaklıkta, 2011 verilerine göre 130 nüfuslu bir köydür. http://rapor.tuik.gov.tr/reports/rwservlet?adnksdb2&ENVID=adnksdb2Env&report=wa_idari_yapi_10sonrasi.RDF&p_il1=1&p_yil=2011&p_dil=1&desformat=html , 27.06.2012.

¹⁹ Yılmaz, A., *Tahtacılar Gelenekleri*, CHP Halkevleri Yayınları, Ankara 1948, s. 15-17.

²⁰ Yörükân, *Anadolu'da Aleviler ve Tahtacılar*, s. 149 vd.

²¹ Bir rivayete göre "Madran" kelimesi, MÖ. 600 yıllarına kadar Anadolu ile Suriye'nin kuzeyinde konuşulan ve Hint-Avrupai dil grubundan olan Luwi dilinde "Madrana" şeklinde kullanılmış olup "Ana Tanrıçanın Erkeğinin Ülkesi" anlamına gelmektedir. Ancak bu iddiayı destekleyen başka bir bilgi yoktur. Haytoğlu, Ercan, "Bozdoğan Yer Adları Üzerine Bir Bakış", *Bozdoğan*, Haz. Sabri Sürgevil, Lamineks Matbaacılık, İzmir 2010, II, 179, (Umar, Bilge, *Türkiye'de Tarihsel Adlar*, İnkılâp Yayınları, İkinci Baskı, Ankara 1993, s. 532'den naklen.); http://en.wikipedia.org/wiki/Luwian_language , 19.07.2012.

Efendi Yaylası'dır. Hulki Kulakoğlu'nun dedesi Veli Ağa²² (1877-1975) doksan sekiz yaşında vefat etmiş. Veli Ağa'nın babasının lakabı Kulak Hasan'mış. Kulak Hasan'ın mezarı Madran Baba dağının kuzeydoğu yamacında Efendi Yaylası'ndaki mezarlıktadır. Kulakoğlu soyadı ondan gelmektedir. Kulak Hasan'ın babasının ismi de Pehlivan'mış. İki yüz elli sene önce Toroslardan buraya göç etmiş.

Burada o dönemlerden kalma bir Alevi Mezarlığı da bulunmaktadır.²³ Daha sonraları Kulakoğlu'nun dedesi Veli Ağa, Bozdoğan

²² Alamut Köyünün kurucusu olan Veli Ağa'nın türbesi Alamut Köyü mezarlığındadır. Kitabesinde şöyle yazmaktadır: "Orta Asya Horasan'dan gelme Pehlivanoğullarından Kulak Hasan oğlu Veli Ağa 1294'te Madran'da doğdu. 1928'de Alamut Çiftliğini aldı, 1934'te toprak reformu yaptı. Alamut Köyünün bugünkü çağdaş hale gelmesine önderlik yapmıştır. Ekim 1975'te vefat etmiştir. Ruhuna Fatiha. Yaptıran: Torunu Mehmet Memiş Kulakoğlu".

²³ Söz konusu mezarlık, Alamut Alevilerinin ilk mezarlık yeridir. Buraya Gedik Mezarlığı da denilmektedir. Kulakoğlu, bu mezarlığın en az yüz sene öncesine kadar kullanıldığını söylemektedir. Daha sonra, Kormaz Yaylasına yerleşmeleriyle birlikte yakınlarda bulunan Susaklı mevkiine gömü yapılmıştır ve günümüzde burası Susaklı Mezarlığı ismiyle anılmaktadır. Alamut Alevilerinin yayladayken kullandıkları bir başka gömü yeri ise Madran Baba dağının kuzeydoğu istikametinde yer alan Küçük Madran tepesi yakınlarındaki Çatma Mezarlığıdır. Kaynak Kişi: Hulki KULAKOĞLU, Alamut Köyü, Bozdoğan/AYDIN (Görüşme Tarihi: Ağustos 2003); Sözü edilen Küçük Madran tepesinde de bir yatır bulunmaktadır. Yatırın hemen yanında bulunan yangın gözetleme kulesinde görevli Halil Yalçın'ın verdiği bilgiye göre, Madran Baba, Küçük Madran Dede ve Sarılar Dede üçü kardeşmiş. Küçük Madran Dede aslında ordu mensubu bir subaymış. Kaynak Kişi: Halil Yalçın, Güney Köyü, Bozdoğan/AYDIN (Görüşme Tarihi: Ağustos 2003); Küçük Madran yatırına yakın bir mesafede bulunan Çatma Mezarlığında, Efendi Yaylası ve Susaklı Mezarlıklarında olduğu gibi isimsiz, çok eski oldukları anlaşılan dikme taşı bulunan mezarlar vardır. Gördüğümüz kadarıyla sadece bir tanesine daha sonradan doğum ve ölüm tarihleri (1870-25.09.1934) ve üzerinde "Kalbimde iman, dilimde Kur'an..." sözleriyle başlayan bir dizenin yazıldığı mermerden bir mezar taşı dikilmiştir. Mezar taşı muhtemelen defineciler tarafından tahrip edildiğinden kime ait olduğu anlaşılmamaktadır. Çatma Mezarlığında yeri belli olan 15 kadar mezar bulunmaktadır. Diğerlerinin ise taşları devrildiğinden yerleri tam olarak belli değildir. Burada bir hususa dikkat çekmekte yarar vardır. Ülkemizde yaygın olan, eskiden para ve değerli ziynetlerin kaybolmaması ve güvenlik gerekçeleriyle, büyük çam ağacı, kaya dibi veya mezar süsü verilmiş yerlere gömüldüğü şeklindeki efsaneleri nedeniyle eski mezarlar ve mezarlıklarımız maalesef definecilerin uğrak yeri olmakta ve para bulma umuduyla tahrip edilmektedir. Keza, Madran Baba yatır da 1960'lı yıllarda defineciler tarafından tahrip edilmiş ve o dönemde yatır bekleyen Mehmet Yıldırım (1919-2003) tarafından yeniden tamir edildiğini sağlığında doksanlı yılların sonunda kendisinden dinlemiştik. Söz konusu mezarlıklarda dikkati çeken diğer bir ayrıntı ise mezar taşları üzerindeki Oğuz Türkleri-

ilçesi esnafından Ali Erkut'un babasının amcası Mehmet Emin Efendi'den,²⁴ Efendi Yaylası yakınlarında bulunan Kormaz²⁵ (veya Korkmaz) bahçesini satın almış ve buraya yerleşmişler. Burasının adı eskiden Kızıman Bahçesi imiş. Kızıman ismi Kız İmam sözünden geliyor. 1928'de Kulakoğlu'nun dedesi Veli Ağa, Alamut Alevilerinin günümüzde ikamet ettiği Alamut köyünün arazisini, İzmir'de yaşayan ve mübadele ile Selanik'ten Türkiye'ye göç etmiş olan Hasan Fevzi Selanikli'den almış. Aslında arazi eskiden bir Rum'a aitmiş, ancak mübadelede Devlet tarafından Selanikli'ye verilmiş.

Yine Kulakoğlu'nun anlattıklarına göre, Alamut köyü 1928'de 8100 dönümlük bir arazi üzerine kurulmuş. 1942'de ilkokul açılmış ve okulun 1 nolu ilk öğrencisi de kendisiymiş. 1970'lerden sonra nüfus planlaması nedeniyle köy nüfusunun artışında yavaşlama olduğunu söyleyen Kulakoğlu'na göre Alamut kökenli olup Almanya'da çalışanlar da sayılırsa köyün nüfusu 2000'nin üzerindedir.²⁶

nin sembolü olan kazayağı simgesidir. Yörükan, bu kazayağı simgesinin Yanyatır ocağı Eseli oymağının simgesi olduğunu belirtir ve Alevi erkeklerinin iş sırasında giydikleri siyah bir gömleğin arka tarafına da bu simgenin işlendiğini ekler. Yörükan, *Anadolu'da Aleviler ve Tahtacılar*, s. 155, 219. Tahtacı mezarlarında kullanılan bu simgeye Alamutlu kadınların giydikleri üç etekte üç parmak şeklinde rastlanır. Alamut Alevilerine göre bunun anlamı yücelik ve ululuğun sırasıyla kendilerinde toplandığı Allah-Muhammed-Ali'dir. Bkz. Topaloğlu, Nuri, "Bozdoğan ve Köylerinde Dini Hayat", *Bozdoğan*, Haz. Sabri Sürgevil, Lamineks Matbaacılık, İzmir 2010, II, 315.

²⁴ Mehmet Emin Efendi, TBMM. I. Dönem (1920-1923) Aydın Milletvekilidir. 1873 Bozdoğan doğumlu olan Mehmet Emin Efendi, Bozdoğan Rüştüye-si'nden sonra İstanbul Fatih Medresesi'nde dini ilimler dâhil etmiş, Bozdoğan'da Dere Camii Medresesi Müderrisi ve Bozdoğan Müftüsü olarak görev yapmıştır. Osmanlı döneminde son Meclis-i Mebusan'da IV. Dönem Aydın Mebusluğu da yapan Emin Efendi 1929 yılında vefat etmiştir. *TBMM Albümü 1920-2010*, Ed. Sema Yıldırım-Behçet Kemal Zeynel, TBMM Basın ve Halkla İlişkiler Müdürlüğü Yayınları, İkinci Baskı, Ankara 2010, I, 13.

²⁵ Bu arazi yukarıda sözünü ettiğimiz Mehmet Emin Efendi'ye ait olduğu dönemde, Bozdoğan Medresesi öğrencilerinin yazları eğitim amaçlı konakladığı ve medresenin kışlık erzakının hazırlandığı bir bahçe olarak kullanılmıştır. Kaynak Kişi: Ali ERKUT (Mehmet Emin Efendi'nin ikinci kuşak yeğeni.), Bozdoğan/AYDIN (Görüşme Tarihi: Haziran 2012). Alamut Alevileri günümüzde de yaz aylarında (Haziran-Eylül) Kormaz Yaylasına gelerek, bahçesi olanlar kendi yerinde olmayanlar ise ağaçlar arasında genellikle çadırlarda konaklamak suretiyle eski geleneklerini yaşatmaktadırlar.

²⁶ Kaynak Kişi: Hulki KULAKOĞLU (d. 1935), Alamut Köyü, Bozdoğan/AYDIN (Görüşme Tarihi: Ağustos 2003).

Kanaatimize göre Alamut köyünün nüfus artışıındaki yavaşlamanın en önemli nedenleri özellikle 1980 öncesinde Almanya'ya işçi göndermesi ve İzmir, Aydın, Denizli ve Nazilli gibi büyük sanayi tesislerinin ve iş imkânlarının bulunduğu şehir merkezlerine yapılan göçtür.²⁷

Madran Baba Yatırı ve Ziyareti

Bozdoğan İlçesi Alamut Köyü Alevileri yılın belirli zamanlarında bölgedeki çeşitli yatır ve ziyaret yerlerine genellikle aileler veya gruplar halinde gitmektedirler. Alamutluların önemli ziyaretgâhları arasında kendi ismiyle anılan dağın zirvesinde (1792 mt.) Madran Baba, Alamut Köyü yakınında Gayb Baba, Yenice Köyünde Arap Dede, Alioğullar Köyünde Er Dede, Güney Köyü yakınlarında Yumurta Baba, Nazilli'nin Beğirli Köyünde Karataş Dede, Karıncalı Dağında Aşçı Baba ve Çoban Baba yatırları bulunmaktadır.²⁸

Makalemizde, sadece Alamutlular için değil aynı zamanda tüm Aydın ili ahalisi için de en önemli dini ziyaret yerlerinden birisi olması²⁹ sebebiyle Madran Baba yatır ve ziyaret adabını inceliyoruz.

Madran Baba'nın kim olduğu, nereden geldiği ve hangi dönemde burada yaşadığı kesin olarak bilinmemektedir. Ancak, Türklerin Anadolu'ya yayıldığı devirlerde bölgeye gelmiş bir eren, derviş veya Alevi dedesi olduğu şeklinde halk arasında yaygın bir kanaat vardır.³⁰ Kemal Düzyol'dan nakledilen bir rivayete göre ise Madran Baba, Bozdoğan'daki Hıdır Baba ve Olukbaşı (Biresse) Köyündeki Biresse Baba yatırlarında metfun kişiler ile kardeşmiş. Madran Baba, aslında okçu imiş ve kendisine Okçu Musa derlermiş. İstanbul'un

²⁷ Baykal, Füsün-Mehmet Ali Toprak, "Kırsal Kalkınma ve Kırsal Turizm: Bozdoğan (Aydın) İçin Bir Araştırma", *Bozdoğan*, Haz. Sabri Sürgevil, Lamineks Matbaacılık, İzmir 2010, II, 60-61.

²⁸ Kaynak Kişi: Hulki KULAKOĞLU (d. 1935), Alamut Köyü, Bozdoğan/AYDIN (Görüşme Tarihi: Ağustos 2003).

²⁹ Aytürk, Nihat-Bayram Altan, *Türkiye'de Dini Ziyaret Yerleri*, Ankara 1992, s. 95.

³⁰ Baykal, "Kırsal Kalkınma ve Kırsal Turizm: Bozdoğan (Aydın) İçin Bir Araştırma", II, 70.

fethinden önce kuşatmalar sırasında Bozdoğan Su Kemerı civarındaki çarpışmalarda şehit düşmüş.³¹

Madran Baba'nın adı, Evliya Çelebi'nin *Seyahatname*'sinde de Aydın'ın (Güzelhisar) önemli dini ziyaret yerleri arasında sayılmakta ve müellif zikrettiği bu yatırları ziyaret ettiğini de belirtmektedir.³² Evliya Çelebi XVII. asırda yaşadığına göre, Madran Baba yatırının 1600'lü yılların ortalarından itibaren Madran dağında bulunduğu ve yaklaşık üç yüz yılı aşkın bir süredir dini bir ziyaret yeri olarak kabul edildiği anlaşılmaktadır. Müellifin eseri incelendiğinde Aydın'dan Madran Baba yatırının bulunduğu Bozdoğan ilçesine gelinceye kadar birçok kasaba ve köyü ziyaret ettiği görülmektedir. Madran Baba ile Aydın arasındaki mesafe de göz önüne alındığında, müellif eğer eseri yazarken kronolojik bir sıra takip ettiyse, Aydın'ın ziyaret yerleri arasında sayılan Madran Baba ile makalemizin konusunu teşkil eden Madran Baba'nın aynı yatır olmadığı düşünülebilir. Ancak Müellifin daha sonra Bozdoğan ziyareti sırasında Madran Baba yatırına da uğraması ve daha sonra bunu Aydın'ın ziyaret yerleri arasında zikretmiş olması da muhtemeldir. Bölgede aynı adla anılan başka bir yatır bulunmadığından Evliya Çelebi'nin ziyaret ettiğini zikrettiği Madran Baba'nın makalemiz içerisinde yer verdiğimiz Madran Baba yatırını olduğu kanaatine varılmıştır.

Madran Baba yatırını ziyaretçisinin çokluğu ve gelen ziyaretçilerin çeşitli ihtiyaçlarının sağlanması amacıyla uzun zamandan beri beklediği bilinmektedir. Yatırı bekleyenlerin isimleri özellikle XX. yüzyılın başından bu yana bilinmektedir. Daha öncesinde yatır bekleyenlerin olup olmadığı konusunda maalesef gerek kayıtlarda gerekse halk arasında bir bilgiye ulaşılammıştır. Bozdoğan'da mukim Hamdi Ağırbaş'ın anlattığına göre babası Ayıoğlu lakaplı Mustafa Ağırbaş (....-1960) 1900'lerin başlarında yatır bekleme işini Derviş'in İsmail (veya Derviş'in Ali) isimli birisinden almış. O yıllarda yatırın etrafı zaviyeleri olan birkaç ev ile birlikte bugünkünden çok daha geniş bir alanı kaplıyormuş. 1948 yılında askere gidene kadar

³¹ *Bozdoğan*, Haz. Bozdoğan Belediyesi, İhlas Matbaacılık, İstanbul 1989, s. 10-11.

³² Evliya Çelebi, *Seyahatname*, Haz. Yücel Dağlı-Seyit Ali Kahraman-Robert Dankoff, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul 2005, IX, 84.

kendisi babasına Madran Baba'nın bakımı konusunda yardım etmiş. Mustafa Ağırbaş yatırın bakımını 1958 yılına kadar sürdürmüş. O yıllarda henüz yol açılmadığından ziyaretçiler yatıra binek hayvanlarıyla gelirmiş.³³ Yaz aylarında Madran Baba dağına göçerek bölgede çobanlık yapan Koca Yıldırım lakaplı Mehmet Yıldırım'ın 1958-1960 yılları arasında iki yıl süreyle³⁴ bakımını üstlendiği yatırın bekçiliğini o yıldan günümüze Zehra ve Osman Topaloğlu³⁵ çifti yapmaktadır. Zehra ve Osman Topaloğlu'nun yatırı bekleme hizmetine 1984-2002 yılları arasında yeğenleri Şadiye ve Metin Topaloğlu³⁶ da yardım etmişlerdir.

Madran Baba yatırına ulaşım için kendi ismiyle anılan Madran Baba dağının değişik istikametlerindeki Bozdoğan, Yenipazar, Çine, Yatağan (Muğla) ilçeleri ile bunların köy ve kasabaları üzerinden çok sayıda yol bulunmaktadır. Bunlardan, Bozdoğan ilçesinden ulaşımı sağlayan yolun 10 kilometrelik bölümü ile Yenipazar ilçesiyle köylerini bağlayarak yatıra ulaşan yolun az bir kısmı asfalt olup diğer yollar topraktır. Bu yollar içerisinde ulaşımın en kolay olduğu yol Bozdoğan üzerinden olanıdır.³⁷ Kış aylarında zirveye yakın kısımlarda kar bulunması ve kış şartlarının zorluğundan dolayı yatır ziyaretleri yaz döneminde (Haziran-Eylül) yapılmaktadır.³⁸ Alamut Alevileri yatırı genellikle toplu olarak ziyaret ederler. Bunun yanında gençlerin küçük gruplar halinde de ziyarette bulunduğu görülmektedir. Toplu ziyaretin eski bir gelenekten kaynaklandığını dü-

³³ Kaynak Kişi: Hamdi AĞIRBAŞ (d. 1928), Hisar Mahallesi, Bozdoğan/AYDIN (Görüşme Tarihi: Nisan 2003).

³⁴ Müellifin anne tarafından dedesidir. 1919 doğumlu Mehmet Yıldırım, sağlığında geçimini inşaat ustalığı ve çobanlık yaparak sağlamıştır. Yaşamının son yıllarına kadar bölgedeki milli kurtuluş günlerinde icra edilen törenlere zeybek olarak katılan Yıldırım, Ağustos 2003'te vefat etmiştir. Kaynak Kişi: Nuri YILDIRIM (d. 1949), Ziyaretli Köyü, Bozdoğan/AYDIN (Görüşme Tarihi: Temmuz 2012).

³⁵ Çiftçilik yaparak geçimlerini sağlayan Zehra (d. 1932) ve Osman (d. 1931) TOPALOĞLU, müellifin baba tarafından nine ve dedesidir. Yarım asırdan fazladır sürdürdükleri bu görevi ilerleyen yaşlarına rağmen halen ifa etmektedirler.

³⁶ Çiftçilik yapan Metin TOPALOĞLU Mart 2012'de vefat etmiştir.

³⁷ Baykal, "Kırsal Kalkınma ve Kırsal Turizm: Bozdoğan (Aydın) İçin Bir Araştırma", II, 70.

³⁸ Topaloğlu, "Bozdoğan ve Köylerinde Dini Hayat", II, 312.

şünüyoruz. Zira Osman Topaloğlu'nun anlattığına göre eskiden yol olmadığından Alamutlular yatırı neredeyse bütün köy halkı birlikte binek hayvanlarıyla (at, katır vs.) zirveye ulaşmak suretiyle ziyaret ederlermiş. Ziyaret yolunun zorluklarından olsa gerek burada bir hafta on gün konaklanmış³⁹ ve bu zamanlarda ziyaretçilerin kalabalığı nedeniyle bir günde üç yüzdenden fazla kurban kesildiği yıllar olmuş. Günümüzde ise yol ve ulaşım araçlarıyla ziyaret imkânlarının kolaylığı nedeniyle yatır ziyaretinde uzun süre yatır etrafında konaklama geleneği pek uygulanmamaktadır. Konaklamalı ziyaretçilerin kalışı genellikle birkaç günü geçmemektedir.

Madran Baba yatırı, dört tarafı taş duvarla çevrilmiş mezar odası ile avludan oluşan iki bölümden meydana gelmektedir. Mezar odasının üzeri bir kubbe ile örtülüdür. Bu kubbe 1984 yılında Alamut Köyünden Öpülünün Hasan Pınar tarafından yaptırılmıştır. 1980 öncesine kadar mezar odasının üzerinin ziyaretçilerin sıcak ve yağmurdan korunması amacıyla sadece yaz aylarında ahşap geçici bir çatı ile kaplandığı ifade edilmiştir.⁴⁰ Mezar odasına giriş odanın kuzey köşesindedir. Eskiden açık olan kapıdan günümüzde bir demir kapı ile giriş sağlanmaktadır. Mezar eskiden 1 mt yüksekliğinde taşlarla örülü iken günümüzde sıvanmış haldedir. Üzeri yazısız mermerden bir mezar taşı mevcuttur. Avlunun etrafı da taş duvarlarla çevrili olup üzeri açıktır. Zemin bölgede kolay bulunan kayrak taşla kaplanmıştır.⁴¹ Avluya batı mezar duvarının bitişiğinden, yatırın güneyinden girilir. Avlunun etrafı da yatırın güney tarafında, aradaki yolluk hariç yatıra bitişik konaklamalı ziyaretçilerin kalabildiği iki oda bulunmaktadır. Bunları batı yanında ise yine bu odalara bitişik bir mutfak ve yanında bekleyenlerin konakladığı bir oda bulunmaktadır. Yatırın batı tarafında avlu duvarından üç mt mesa-

³⁹ 1980'li yıllarda çocukluğumuzda henüz yatıra ulaşan bir taşıt yolu yok iken biz de bu konaklamalı kalabalık ziyaretlerden bazılarına şahit olmuştuk.

⁴⁰ Kaynak Kişi: Osman TOPALOĞLU, Madran Mahallesi, Bozdoğan/AYDIN (Görüşme Tarihi: Eylül 2003).

⁴¹ Bu basit mimari yapı tarzı Altay Türklerinin mezar biçimlerini anımsatmaktadır. Bkz. Roux, Jean-Paul, *Altay Türklerinde Ölüm*, Kabalcı Yayınevi, İstanbul 1999, s. 298 (Granö, J. G., *Über die Geographische Verbreitung und die Formen der Altertümer in der Nordwestmongolei*, JSFOu, 1912, XXVIII, s. 1-55'den naklen.).

fedeye iki odalı müstakil bir misafirhane de bulunmaktadır. Yatırın güneybatı istikametinde ise kurban kesim yerleri ve tandır kuyuları bulunmaktadır.

Madran Baba'ya ilk gelindiğinde yatıra niyaz (dua/namaz) edilir. Niyaza yukarıda sözünü ettiğimiz avlu girişinden itibaren başlanır. Bu ilk niyazdır. Niyaz, ziyaret sırasında yapılan en önemli uygulamalardan biridir. Alamut Alevilerine göre namaz aslında niyazdır. Yani Tanrı'yı gönülden anmaktır. İbadette içtenlik esas kabul edilir.⁴² Niyaz sırasında bellerine kırmızı, yeşil kuşak bağlarlar. Yatırın avlu kapısından başlamak suretiyle yer, duvar ve eşik öpülerek niyaz edildikten sonra mezarın bulunduğu bölüme girilir. Sonra sağdan başlanarak mezarın kenarları da öpülür, niyaz edilerek etrafında dönülür. Niyaz üç tur dönünceye kadar devam eder. Daha sonra ayakta veya oturularak yatırda metfun olan Madran Baba için dua edilir ve böylece ilk niyaz tamamlanmış olur. Yatırın bulunduğu bölümden ayrılırken geri geri giderek çıkılır ve asla yatıra sırt dönülmez.⁴³ Gün içerisinde kurbanlar kesilip hayırlar yapıldıktan sonra ziyaret tamamlanıp dönüş için yola koyulmadan önce de aynı şekilde Madran Baba yatırı tekrar ziyaret edilerek ikinci niyaz edilir.⁴⁴

Madran Baba yatırının 50 mt kuzeyinde çevresi yarım metre yüksekliğinde taş duvarla çevrili küçük bir avlu içinde bir başka yatır daha bulunmaktadır. Halk arasındaki inanca göre bu yatırda metfun kişi Madran Baba'nın eşidir. Bazılarına göre onun ismi Gayb Sultan'dır. Böylece, Madran Baba'nın ziyareti sırasında aynı şekilde söz konusu yatıra da saygı gösterilir ve Madran Baba'ya yapıldığı gibi ona da niyaz edilir. Hayızlı ve gusül abdesti olmayan

⁴² Topaloğlu, "Bozdoğan ve Köylerinde Dini Hayat", II, 315, 316.

⁴³ Metfun kişiye saygı amacıyla ziyaret sonrasında ayrılırken geri geri giderek sırtını dönmeden çıkma şeklindeki uygulama, İran'da İmami-Şiiler tarafından, İmam veya İmamzade türbelerini ziyaretlerinde aynen icra edilmektedir. Hatta bu saygı davranışı bazılarınca avlu kapısına kadar da devam ettirilmiştir. Bu, İran'da 2007-2008 yıllarındaki araştırmalarımız sırasında türbe ziyaretlerimizde sıklıkla karşılaştığımız bir durumdur.

⁴⁴ Yusuf Ziya Yörükan, kabirleri ziyaret ederken mezar etrafında müteakip defalar dolaşmanın ve mezarlarda kurban kesmenin kadim Şamanizm'in hem Alevi hem de Sünni Türklerde bıraktığı izler olduğunu söylemektedir. Yörükan, *Müslümanlıktan Evvel Türk Dinleri Şamanizm*, s. 99.

kadınlar yatıra giremezler. Başı açık ziyaret hem kadınlar hem erkekler için de uygun değildir. Kulakoğlu'nun dediğine göre eskiden yatırı ziyarette kadınlar üç etek, erkekler de potur ve yakasız içlik gibi özel kıyafetler giyerlermiş. Ancak günümüzde ziyaret sırasında özel bir kıyafet uygulaması bulunmamaktadır. Alamut Alevilerinin yatırı ziyaret sırasındaki uygulamalarından biri de yatırların üzerine çaput⁴⁵ ve tülbent bağlamak, mezarın üzerine genellikle saten vb. parlak kumaş örtmek ve para bırakmaktır. Bazen kumaşlar yırtılarak ya da parçalara ayrılarak bırakılır. Bu gelenek söz konusu her iki yatırı için de yapılmaktadır.⁴⁶

Alamut Alevilerinde hangi merasimde olursa olsun kurban kesmenin önemli bir yeri vardır. Mevlid, cem ayini, düğün vb. merasimlerde erkeç, oğlak (erkek), koyun, horoz gibi hayvanlar kurban edilir.⁴⁷ Alevilerde yatırda kurban kesme geleneğinin eski Şaman kültüründen önemli izler taşıdığı anlaşılmaktadır. Çünkü Şamanizm'de de hemen her merasimde kurban kesmek önemli bir gelenektir. Şaman geleneğinde de at, koyun, keçi, horoz gibi hayvanların kurban edildiği görülmektedir.⁴⁸ Orta Asya'da halen bazı bölgelerde eski Türk inançlarının bir devamı olarak yüksek tepe ve dağlardaki yatırları ziyaret etme ve burada kurban kesme geleneğinin canlı bir şekilde sürdürüldüğü görülmektedir.⁴⁹

⁴⁵ Abdülkadir İnan, türbelere (yatırlara), kutlu ağaçlara veya çalılara çaput bağlamanın Altay Şamanizm'inden Anadolu Türklerine miras kalan bir gelenek olduğunu belirtmektedir. Bkz. İnan, Abdülkadir, *Tarihte ve Bugün Şamanizm*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Dördüncü Baskı, Ankara 2000, s. 207.

⁴⁶ Yatırı için bırakılan hediye ve paralar bir süre mezar üzerinde muhafaza edildikten sonra fakir ve muhtaçlara hayır olarak dağıtılmaktadır. Kaynak Kişi: Zehra TOPALOĞLU, Madran Mahallesi, Bozdoğan/AYDIN (Görüşme Tarihi: Eylül 2003); Kaynaklar bize, mezar üzerine kumaş örtmenin ve daha sonra bunların fakirlere dağıtılmasının da eski Türklerden kalma bir âdet olduğunu göstermektedir. Zira eski Türklerde hanlardan veya beylerden birisi öldüğü zaman mezarının üzerine serilmek üzere eşük ismi verilen kumaşlar gönderilir sonra bunlar parçalanarak yoksullara dağıtıldı. Kaşgarlı Mahmud, *Divan-ı Lügati't-Türk*, Türk Dil Kurumu Yayınları, Beşinci Baskı, Ankara 2006, I, 72.

⁴⁷ Krş: Yörük, *Anadolu'da Aleviler ve Tahtacılar*, s. 267.

⁴⁸ Türkdogan, *Alevi Bektaşî Kimliği*, s. 120.

⁴⁹ Kalafat, Yaşar, *Altaylardan Anadolu'ya Kamizm Şamanizm*, Yeditepe Yayınevi, İstanbul 2004, s. 53-54.

Bu gelenekten mülhem, Alamut Alevileri Madran Baba yatırını ziyaretlerinde mutlaka kurban keserler. Kurbanı herkes kendisi tek başına kesebildiği gibi aile veya topluluk olarak da bir hayvan kurban edilmektedir. Yatır ziyaretinde kurban olarak kesilen hayvan erkek oğlaktır. Dişi oğlak asla kurban edilmez. Oğlak yerine bazen horoz da kurban edilir ancak yaygın kurban hayvanı oğlaktır. Oğlak, “*Ya Allah, Ya Muhammed, Ya Ali, Dede*⁵⁰ *Aşkına*” sözü söylenecek kesilir. Burada Dede ifadesinin kullanılması Madran Baba’ya saygı amacıyla. Zira Alamutlular kurbanlarını Madran Baba’ya değil Allah’a kestiklerini ısrarla vurguluyorlar. Bununla birlikte isteklerini aslında Madran Baba’dan değil Sünnilerde olduğu gibi Allah’tan beklediklerini, Madran Baba’yı ise bu işe vesile olarak zikrettiklerini, onun şefaatinin ümit ettiklerini ifade ediyorlar.⁵¹ Böylece yörede özellikle Sünni bazı kişilerin bilinçsizce dile getirdiği “Aleviler Dede’ye kurban keserler, onların kestiği yenilmez” şeklindeki düşüncenin ne denli yanlış bir anlayış olduğu ortaya çıkmaktadır.

Kurban edilen oğlağın eti genellikle yöre geleneğine uygun olarak tandırda pişirilir. Ancak bunun öncesinde oğlağın ciğerlerinin kavru olarak yenilmesi de bir gelenektir. Tandırdan çıkarılan oğlaktan yatıra gelen diğer ziyaretçilere de ikram edilir hatta Alevi Sünni ayrımı yapmaksızın başka ziyaretçileri de kurban sofrasına davet etmek gelenektir. Kurban eti genellikle rakı ile yenilir. Rakı keyif alma amaçlı değil ibadet maksadıyla içilir.⁵²

Bazen adak durumuna göre kesilen ve içi ayıklanan oğlağın eti etraftaki kayaların üzerine parçalar halinde bırakılmak⁵³ suretiyle yırtıcı kuşlar ve hayvanların da kurban etinden yemeleri sağlanır.

⁵⁰ “Dede” kelimesiyle kastedilen Madran Baba’dır. Zira Sünniler arasında da Madran Baba bazen “Dede” şeklinde isimlendirilmektedir. Burada Dede ifadesinin kullanılması Madran Baba’ya saygı amacıyla.

⁵¹ Topaloğlu, “Bozdoğan ve Köylerinde Dini Hayat”, II, 316.

⁵² Eski Türklerde rakıya “dolu” denirdi. Dini ayinlerde dolu içmek bir ibadet şekliydi. Bu nedenle Aleviler/Tahtacılar yukarıda ifade ettiğimiz üzere adaklar ve Cem ayinlerinde dolu içerek bir bakıma bu ibadet tarzını sürdürmektedirler. Yörük, *Anadolu’da Aleviler ve Tahtacılar*, s. 272.

⁵³ Bu uygulamanın, Türklerin eski dini Şamanizm’de büyük dağ tepelerinde yapılan dini merasimlerde buralarda bulunan ve kutsal kabul edilen ağaçlara et asma geleneğinin günümüze yansması olduğunu düşünüyoruz. Bkz. Kalafat, *Altaylardan Anadolu’ya Kamizm Şamanizm*, s. 98.

Yöre halkı Alamutluların bu hayır geleneğini iyi bildiklerinden kayalar üzerine hayvanlar için bırakılan etlere el sürmezler. Alamut Alevilerinin Madran Baba ziyaretinde yaptıkları hayırlardan bir diğeri de ziyaretçilere helva veya karpuz ikramıdır.

Madran Baba Hakkındaki Efsane, İnanış ve Hikâyeler

Madran Baba'nın yaşadığı dönemde Aydın'da da Telli Dede isminde bir evliya zatın yaşadığı rivayet edilmektedir. Buna göre Madran Baba, çevresindeki gençlerden bazılarını eğitim almaları için Telli Dede'ye gönderirmiş.⁵⁴ Bu nedenle Madran Baba'nın bölgede sözü geçen âlim ve evliya zatlardan biri olduğuna inanılmaktadır.

Madran Baba hakkında yaygın olan bir inaniş ve geleneğe göre burayı ziyaretinde taşlardan küçük bir ev yapan kişinin, yakın gelecekte ev sahibi olacağına inanılmaktadır. Rivayete göre Ayhan Işık isminde bir kişinin yatırı ziyaret sırasında küçük bir ev yapmasından kısa bir süre sonra evi olmuş ve böylece dileği kabul edilmiştir.⁵⁵ Bu uygulamayla, henüz evlenememiş genç kız ve erkeklerin buraya ev yapmak suretiyle kısa zamanda kismetlerini bulup evlenerek, ev bark sahibi olacaklarına inanılmaktadır. Ziyaretçilerin yoğun olduğu yaz aylarında özellikle yatırım kuzeybatısında yer alan delik taş etrafına yapılan bu küçük taş evlere fazlaca rastlamak mümkündür. Delik taştan geçmeye çalışmak da ziyaretçilerin sıklıkla yaptığı uygulamalardan biridir. Günahı çok olan kimselerin söz konusu delik taştan geçemeyecekleri şeklindeki inaniş halk arasında yaygındır.

Madran Baba hakkında halk arasındaki bu yaygın inanişlarla birlikte bazı kişilerin başından geçen ilginç olaylar da anlatılmaktadır. Kendisinden dinlediğimize göre 1936-37 yıllarında 8-9 yaşlarında olan Hamdi Ağırbaş'ın kısa bir süreliğine babası Mustafa Ağırbaş'ın yerine Madran Baba'da gelen ziyaretçileri karşılamak üzere yalnız beklemesi gerekmiş. Geceleyin Madran Baba'nın avlusunda

⁵⁴ Kaynak Kişi: Hasan PEKER, Alamut Köyü, Bozdoğan/AYDIN (Görüşme Tarihi: Ağustos 2003).

⁵⁵ Kaynak Kişi: Hulki KULAKOĞLU (d. 1935), Alamut Köyü, Bozdoğan/AYDIN (Görüşme Tarihi: Ağustos 2003).

iken kırmızı yeşil renkler içeren bir ışık huzmesinin gökyüzünden aşağı doğru indiğini görmüş. Ortalığı gündüz gibi aydınlatan ışık bir müddet Madran Baba üzerinde bekledikten sonra aniden Küçük Madran Dede üzerine doğru hızla gitmiş. Tepeye vardığında orayı da aynı şekilde aydınlatmış.

Madran Baba'ya dair anlatılan hikâyelerden bazıları da onu rahatsız eden kişiler hakkındadır. Bunlardan birine göre bir zamanlar civarda koyunlarını otlatmakta olan bir çoban arkadaşıyla birlikte sürüsünü dinlendirmek amacıyla Madran Baba yatırının bulunduğu yere gelir. Sürüyü yatırdıktan sonra sohbet ederlerken içlerinden birisi Madran Baba hakkında ileri geri konuşmaya başlar. Bir süre sonra uykuya dalarlar. Madran Baba hakkında kötü sözler sarf eden çoban uykusunda aksakallı, beyazlar giymiş ve elinde asası olan bir ihtiyarın kendisine doğru yaklaştığını görür. Yerinden kalkmaya fırsatı olmadan aksakallı ihtiyar, çobanın üzerine çöker ve boğazını sıkmaya başlar. İhtiyarın Madran Baba olduğunu anlayan çoban, kötü sözlerinden dolayı pişmanlığını dile getirerek yalvarır yakarır, davranışından dolayı özür dilemeye çalışır. Kan ter içerisinde uyanan çoban ve arkadaşı derhal sürülerini kaldırarak Madran Baba'dan uzaklaşırlar ve başlarına gelen bu hikâyeyi arkadaşlarına da anlatarak Madran Baba'ya saygısızlık etmemeleri konusunda onları uyarırlar.⁵⁶

Bir başka rivayete göre ise 1930'lu yıllarda devletin yatırların yakılması ile ilgili bir emir verdiği⁵⁷, o sıralarda orada bulunan bir askeri birliğin kumandanı Arap Çavuş'un yatırı yaktırmak istediği fakat Madran Baba'nın onları çarparak uzağa fırlattığı nakledilir.⁵⁸

⁵⁶ Kaynak Kişi: Osman TOPALOĞLU (d. 1931), Madran Mahallesi, Bozdoğan/AYDIN (Görüşme Tarihi: Eylül 2003).

⁵⁷ 30 Kasım 1925 tarihinde çıkarılan Tekke ve Zaviyelerin kapatılmasına dair kanun ve bunun kasaba ve köylerdeki yansıması kastediliyor olsa gerektir.

⁵⁸ Kaynak Kişi: Hamdi AĞIRBAŞ (d. 1928), Hisar Mahallesi, Bozdoğan/AYDIN (Görüşme Tarihi: Nisan 2003).

SONUÇ

Anadolu'nun birçok yerinde Madran Baba yatırına benzer tarzda dağ veya tepe üzerinde kimliği kesin olarak bilinmeyen yatırlara rastlanmaktadır. Yukarıda sözünü ettiğimiz gibi etrafında birçok ritüelin ve merasimin yapıldığı bu yatırların, bazı araştırmacılar tarafından eski Türk dinlerinde yeri olan dağ ve tepe kültünün günümüze yansımaları olduğu⁵⁹ kabul edilse de bu yatır ziyaretlerinin halkların dini inanç ve yaşamlarında önemli bir yeri olduğu gözlemlenmektedir. Dolayısıyla, kendilerinin ifadesiyle üç yüz yıldan fazla bir süredir Madran Baba yatırını ziyaret etmekte olan Alamut Köyü Alevilerinin de dini hayatında yatır ziyaretinin ve özellikle Madran Baba'nın ayrı bir yeri olduğu anlaşılmaktadır. Küçük büyük hemen her Alamutlu yılda en az bir kere Madran Baba'yı ziyaret etmekte, onun yüce kişiliği huzurunda şefaath ümidiyle dualar etmektedir. Yıllar önce Almanya'ya işçi olarak giden Alamutluların yaz tatillerini geçirmek üzere Türkiye'ye ve köylerine geldiklerinde Madran Baba yatırını mutlaka ziyaret etmeleri de bu yatırın Alamutlular için ne kadar önemli olduğunun bir göstergesidir.

Alamut Alevilerinin yüzyıllardır sürdürdükleri bu geleneği gelecek kuşaklara da aktardıkları görülmektedir. Bu geleneğin aktarılmasında en güzel yollardan biri de Alevi gençlerinin yatır birlikte ziyaret etmeleridir. Alamut gençleri Madran Baba yatırını ziyaret ederken birlik, beraberlik, yardımlaşma, paylaşma ve ikram gibi İslam'ın ruhuna uygun birçok güzel hasletleri burada bizzat yaşayarak öğrenmektedirler. Ayrıca, Dede, Baba, Cem, Niyaz gibi Alevilere özgü birçok kavram, ibadet ve uygulamayı da burada büyüklerinden öğrenme imkânına sahip olmaktadır.

Madran Baba yatır ziyaretinin toplumsal barışa da çok önemli bir katkısı vardır. Bilindiği kadarıyla üç yüz yıldan fazla bir süredir Bozdoğan bölgesinde bulunan Alamut Alevileri ile Sünniler arasında geçmişte ve günümüzde inanç temeline dayalı herhangi bir problem vaki olmamıştır. Alamutlular da sık sık "bizde ayrılık gayrılık yoktur" ifadesini kullanırlar. Aynı havayı koklayan, aynı suyu içen ve

⁵⁹ Ocak, Ahmet Yaşar, *Alevi ve Bektâşi İnançlarının İslam Öncesi Temelleri*, İletişim Yayınları, Üçüncü Baskı, İstanbul 2002, s. 120.

aynı mekânı paylaşan bu insanların dini uygulamalarında bazı farklılıklar olmakla birlikte, birlik ve beraberlik içinde uyumlu bir şekilde yaşamalarına katkı sağlayan Madran Baba ziyaretleri, bu güzel birlikteliğin en önemli kanıtlarından biridir. Aynı şahsa olan sevgi ve saygı merkezinde gerçekleştirilen yatır ziyaretleri, Alevi olsun Sünni olsun bütün Müslümanların bir ve beraber olarak kaynaşabildiğini ve yaşayabildiğini açıkça ortaya koymaktadır. Alevi Sünni ayrımı yapılmaksızın yapılan hayırlar, ikramlar vb. iyi davranışlar Müslümanlar arasındaki kardeşliği de pekiştirmektedir. Bu bakımlardan Madran Baba yatır ziyaretlerinin, sadece Alevilerin açısından değil bütün Müslümanların dini hayatında önemli bir yeri bulunduğunu söylemek isteriz.

KAYNAKLAR

- Atalay, Besim, *Bektaşilik ve Edebiyatı*, Matbaa-yı Amire, İstanbul 1340.
- Aytürk, Nihat-Bayram Altan, *Türkiye’de Dini Ziyaret Yerleri*, Ankara 1992.
- Baykal, Füsün-Mehmet Ali Toprak, “Kırsal Kalkınma ve Kırsal Turizm: Bozdoğan (Aydın) İçin Bir Araştırma”, *Bozdoğan*, Haz. Sabri Sürgevil, Lamineks Matbaacılık, İzmir 2010, II.
- Birdoğan, Nejat, *Anadolu ve Balkanlarda Alevi Yerleşmesi*, Mozaik Yayınları, İkinci Baskı, İstanbul 1995.
- Bozdoğan*, Haz. Bozdoğan Belediyesi, İhlâs Matbaacılık, İstanbul 1989.
- Cavid, İbrahim, *Aydın Vilayet Salnamesi R. 1307-H. 1308*, Haz. Murat Babuçoğlu-Cengiz Eroğlu-Abdülkerim Şahin, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 2010.
- Duymaz, Ali, “Balıkesir ve Çevresindeki Yatırları Fonksiyonları Açısından Bir Değerlendirme”, Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, Cilt 3, Sayı 4, Balıkesir 2000.

Evliya Çelebi, *Seyahatname*, Haz. Yücel Dağlı-Seyit Ali Kahraman-Robert Dankoff, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul 2005, IX.

Fırlalı, Ethem Ruhi, *Günümüz İslam Mezhepleri*, İzmir İlahiyat Vakfı Yayınları, İkinci Baskı, İzmir 2011.

Haytoğlu, Ercan, “Bozdoğan Yer Adları Üzerine Bir Bakış”, *Bozdoğan*, Haz. Sabri Sürgevil, Lamineks Matbaacılık, İzmir 2010, II.

http://en.wikipedia.org/wiki/Luwian_language, 19.07.2012.

http://rapor.tuik.gov.tr/reports/rwservlet?adnksdb2&ENVID=adnksdb2Env&report=wa_turkiye_ilce_koy_sehir.RDF&p_il1=9&p_ilce1=1206&p_kod=2&p_yil=2011&p_dil=1&desformat=html, 27.06.2012.

http://rapor.tuik.gov.tr/reports/rwservlet?adnksdb2&ENVID=adnksdb2Env&report=wa_idari_yapi_10sonrasi.RDF&p_il1=9&p_yil=2011&p_dil=1&desformat=html, 27.06.2012.

http://rapor.tuik.gov.tr/reports/rwservlet?adnksdb2&ENVID=adnksdb2Env&report=wa_idari_yapi_10sonrasi.RDF&p_il1=1&p_yil=2011&p_dil=1&desformat=html, 27.06.2012.

<http://tdkterim.gov.tr/bts/> türbe maddesi, 16.07.2012.

<http://tdkterim.gov.tr/bts/> yatır maddesi, 16.07.2012.

İnan, Abdülkadir, *Tarihte ve Bugün Şamanizm*, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Dördüncü Baskı, Ankara 2000.

Kadiyani, Abbas, *Ferheng-i Cami'-i Tarih-i İran*, İntişarat-ı Aron, Dördüncü Baskı, Tahran 1381, I.

Kalafat, Yaşar, *Altaylardan Anadolu'ya Kamizm Şamanizm*, Yeditepe Yayınevi, İstanbul 2004.

Kaşgarlı Mahmud, *Divan-ı Lügati't-Türk*, Türk Dil Kurumu Yayınları, Beşinci Baskı, Ankara 2006.

Kaynak Kişi: Halil Yalçın, Güney Köyü, Bozdoğan/AYDIN (Görüşme Tarihi: Ağustos 2003).

- Kaynak Kişi: Hamdi AĞIRBAŞ (d. 1928), Hisar Mahallesi, Bozdoğan/AYDIN (Görüşme Tarihi: Nisan 2003).
- Kaynak Kişi: Hasan PEKER, Alamut Köyü, Bozdoğan/AYDIN (Görüşme Tarihi: Ağustos 2003).
- Kaynak Kişi: Hulki KULAKOĞLU (d. 1935), Alamut Köyü, Bozdoğan/AYDIN (Görüşme Tarihi: Ağustos 2003).
- Kaynak Kişi: Nuri YILDIRIM (d. 1949), Ziyaretli Köyü, Bozdoğan/AYDIN (Görüşme Tarihi: Temmuz 2012).
- Kaynak Kişi: Osman TOPALOĞLU (d. 1931), Madran Mahallesi, Bozdoğan/AYDIN (Görüşme Tarihi: Eylül 2003).
- Kaynak Kişi: Zehra TOPALOĞLU (d. 1932), Madran Mahallesi, Bozdoğan/AYDIN (Görüşme Tarihi: Eylül 2003).
- Kaynak Kişiler: Ali ve Nazmi ERKUT, Bozdoğan/AYDIN (Görüşme Tarihi: Haziran 2012).
- Köse, Ali-Ali Ayten, *Türbeler Popüler Dindarlığın Durakları*, Timaş Yayınları, İstanbul 2010.
- Ocak, Ahmet Yaşar, *Alevi ve Bektâşi İnançlarının İslam Öncesi Temelleri*, İletişim Yayınları, Üçüncü Baskı, İstanbul 2002.
- Ölmez, Filiz Nurhan-Şirin Gökmen, “Isparta İl Merkezinde Bulunan Türbeler”, *Bilig Türk Dünyası Sosyal Bilimler Dergisi*, Güz/Sayı 35, Ankara 2005.
- Önkal, Hakkı, “Tire Türbeleri”, *Dokuz Eylül Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, Sayı 6, İzmir 1989.
- , “Klasik Devir Osmanlı Türbelerinin Plan Özellikleri”, *Dokuz Eylül Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, Sayı 4, İzmir 1987.
- , “Osmanlı Türbelerinin Kitabeleri Hakkında”, *Dokuz Eylül Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, Sayı 6, İzmir 1989.
- , *Anadolu Selçuklu Türbeleri*, Atatürk Kültür Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Yayınları, Ankara 1996.

- Özaydın, Abdülkerim, “Hasan Sabbah” maddesi, Diyanet İslam Ansiklopedisi, İstanbul 1997, XVI.
- Özdemir, Nazife, “Çorum İl Merkezine Bağlı Üçköy’deki Bazı Türbe ve Yatırlar Üzerine Derleme ve Değerlendirmeler”, Türk Kültürü ve Hacı Bektaş Veli Araştırma Dergisi, Ankara 2005.
- Roux, Jean-Paul, *Altay Türklerinde Ölüm*, Kabalcı Yayınevi, İstanbul 1999.
- Sepetcioğlu, Tuncay Ercan, “Bir Cumhuriyet Köyü: Bozdoğan Alamut Köyünün Dünü ve Bugünü Üzerine Bir Deneme”, *Bozdoğan*, Haz. Sabri Sürgevil, Lamineks Matbaacılık, İzmir 2010.
- TBMM Albümü 1920-2010*, Ed. Sema Yıldırım-Behçet Kemal Zeynel, TBMM Basın ve Halkla İlişkiler Müdürlüğü Yayınları, İkinci Baskı, Ankara 2010, I.
- Topaloğlu, Nuri, “Bozdoğan ve Köylerinde Dini Hayat”, *Bozdoğan*, Haz. Sabri Sürgevil, Lamineks Matbaacılık, İzmir 2010, II, 315.
- Türkçe Sözlük*, Türk Dil Kurumu Yayınları, Sekizinci Baskı, Ankara 1998, II.
- Türkdoğan, Orhan, *Alevi Bektaşi Kimliği*, Timaş Yayınları, İkinci Baskı, İstanbul 1995.
- Yılmaz, A., *Tahtacılar da Gelenekler*, CHP Halkevleri Yayınları, Ankara 1948.
- Yörükan, Yusuf Ziya, *Anadolu’da Aleviler ve Tahtacılar*, Haz. Turhan Yörükan, Kültür Bakanlığı Yayınları, İkinci Baskı, Ankara 2002.
- , *Müslümanlıktan Evvel Türk Dinleri Şamanizm*, Haz. Turhan Yörükan, Ötüken Yayınları, İstanbul 2006.

FOTOĞRAFLAR

ZEHRA
(Önde Sağdan 2.) ve
OSMAN
(Ayakta Sağdan 2.)
TOPALOĞLU
MADRAN BABA'DA
ZİYARETÇİLER İLE
(1970)

MADRAN BABA
(AĞUSTOS 2003)

MADRAN BABA
(OCAK 2003)

MADRAN BABA
(OCAK 2003)

MADRAN BABA
(AYAK TARAFI)
(24.08.2005)

MADRAN BABA
(BAŞ TARAFI)
(24.08.2005)

MADRAN BABA'YA
NİYAZ
(AĞUSTOS 2003)

MADRAN BABA'YA
NİYAZ
(AĞUSTOS 2003)

MADRAN BABA'DA
KURBAN
(AĞUSTOS 2003)

HULKİ KULAKOĞLU
(Sağda),
OSMAN TOPALOĞLU
İLE
(AĞUSTOS 2003)

EFENDİ YAYLASI
(MADRAN BABA
DAĞI)
(AĞUSTOS 2003)

ÇATMA MEZARLIĞI
(KÜÇÜK MADRAN
DAĞI)
(AĞUSTOS 2003)

ALAMUT KÖYÜNDEN
BİR GÖRÜNÜM
(MART 2003)

VELÎ AĞA (1877-1975)
(ALAMUT KÖYÜNÜN KURUCUSU)

ÖNDER VELÎ DEDE
(VELÎ AĞA) TÛRBESİ
(ALAMUT KÖYÜ
MEZARLIĞI)
(MART 2003)

